

"Bouppteckningar och folkets näringar"

Utdrag ur "Näringar i Sandhults socken"

C-upsats av Marie Sverker, 1994

Bouppteckningar

Från och med 1734 var det i Sverige lag på att bouppteckning skulle upprättas efter döda och inlämnas till rätten inom fyra månader efter dödsfallet. Detta för att arvsskatt skulle kunna tas ut. Bouppteckningarna i undersökningen tar upp allt som anses vara värt pengar. Först tas eventuell fast egendom i form av gård upp och eventuella kontanter, sedan följer metallföremål i fallande värde: guld, silver, koppar och järn. Därefter uppräknas träföremål och redskap av trä. Sängkläder och personens gångkläder redovisas också och sist kommer en uppräknning av kreaturen och eventuellt utsäde. Böcker tas också upp, men ofta ospecificerat.

Bouppteckningarna kan mycket detaljerade och varje liten skål är redovisad, men man får inte glömma att det som ansågs vara av ringa värde kan ha uteslutits. Jag måste trots detta säga att jag finner att de redskap som jag söker för att visa näringarnas utveckling är mycket väl redovisade under perioden. Det är relativt förståeligt att större saker somt ex smidesredskap av järn och vävstolar finns upptagna i materialet, men även mindre redskap som häcklor (till linberedningen) och skrubbor (att tvätta väven med) finns noggrant redovisade. Man skiljer på bättre och sämre redskap, på nytt och gammalt.

Flera undersökningar har baserats på bouppteckningsmaterial och bouppteckningar som statistisk källa har diskuterats. Det som framför allt framförts är att bouppteckning långt ifrån upprättades efter alla och att det därför skulle vara svårt att dra några generella slutsatser på grundval av dem. Man har framhållit att det ofta inte upprättades bouppteckning efter yngre, gamla eller ogifta personer. Dessutom saknas bouppteckning för många fattigare personer (1). Att dessa saknas kan bero på att man istället för att lämna in bouppteckning hade möjlighet att få ett så kallat fattigbevis och bouppteckningar utan behållning sparades inte alltid. (2) Detta kan man förstå då det knappt fanns mer än gångkläder att redovisa, om ens det. Behållningen uppgick kanske inte ens till uppteckningskostnaderna för bouppteckningen. (3) En undersökning av den ekonomiska ställningen hos hela befolkningen är troligen mycket svår att basera på bouppteckningsmaterial, men det är det heller inte frågan om i den här undersökningen. Flera forskare har påtalat att 1734 års lag om bouppteckning endast gällde gifta eller förut gifta. (4) Under de perioder jag har undersökt finns både gifta och ogifta med bland dem som fått bouppteckning upprättad efter sig. Detta kan bero på att dessa perioder är av relativt sent datum.

Det är trots allt viktigt att se på efter vilka en bouppteckning upprättades. Vilka grupper finns representerade i bouppteckningsmaterialet? Hur förhåller sig detta till de avlidna och befolkningen som helhet? Undersökningsområde är en lite socken strax norr om Borås, nämligen Sandhult.

Bouppteckningar i Sandhult 1796-1800 och 1858-1860

Bouppteckningar har studerats för två perioder, 1796-1800 och 1858-1860. Alla bouppteckningar inlämnade till Vedens häradsrätt för hemmahörande i Sandhults socken genomgicks (i bouppteckningarna anges även personer boende i Hedared höra hemma i Sandhult). Undersökningen begränsades dock till personer som var 21 år eller äldre, men det visade sig att endast fem bouppteckningar behövde uteslutas på grund av detta.

Ingen av dem innehöll något mer än gångkläder. Genomgången resulterade i 65 bouppteckningar, 34 från den tidiga perioden och 31 från den senare. Undersökningens syfte var att kartlägga alla personer som ägde någon typ av redskap eller utsäde. I stort sett alla ägde något av detta. Därefter gick jag igenom dödboken för att se hur många som dött under de aktuella perioderna. Endast en bouppteckning motsvarades ej av anteckning i dödboken. Den var från år 1800. Här nedan ska vi se på hur väl bouppteckningarna representerar hela befolkningen. Flera faktorer kan ha inverkat på om bouppteckning skulle upprättas eller inte efter en avliden. De faktorer som ska undersökas är: ålder, kön och social grupptillhörighet.

Bouppteckningar och ålder

Tabell 1. Dödsfall och återfunna bouppteckningar efter ålder i Sandhult 1796-1800 samt bouppteckningarnas relativa fördelning över åldrarna.

Ålder	Döda antal	Bouppteckningar	Bouppteckning: rel.	Fördelas på ålder
21-30	10	3	30	9,1 %
31-40	8	5	62	15,2 %
41-50	10	5	50	15,2 %
51-60	15	11	73	33,3 %
61-70	11	5	45	15,2 %
71-	19	4	21	12,1 %
Summa:	73	33	45	100,1 %

Källa: GLA: VHA, Bouppt, SKA och HKA Dödb. allt åren 1796-1800.

Anm. En person med bouppteckning ej återfunnen i dödboken 1800 har uteslutits här.

Vi kan i tabell 1 se att återfyndgraden för de olika åldrarna skiljer sig märkbart, särskilt under denna tidiga period. Högst andel återfynd gäller för åldrarna 31-60. Detta är sådana som man kan anse ha dött i aktiv ålder och alltså är särskilt intressanta för undersökningen. Återfyndsgraden skulle ha varit betydligt högre om inte bouppteckningar från Sandhult i VHA helt saknas under vintertinget 1797. Det är möjligt att dessa har förkommit på något sätt. Under resten av perioden resulterar en stor del av dödsfallen i bouppteckning. Utesluter man de dödsfall som borde ha resulterat i att bouppteckning inlämnades till vintertinget 1797, ändras återfyndgraden från 45 % till 53 %. (Det ska också påpekas att fem av de 11 som dog under denna period var mellan 31 och 60 år, samt bönder eller bondhustrur. Denna grupp, som vi kan se i tabell 1, 3 och 5, har den klart högsta återfyndsgraden i bouppteckningsmaterialet och borde därför ha resulterat i en bouppteckning. (5)

Ydborn (a.a) finner i sin undersökning en återfyndsgrad på 33% under ungefär samma tidsperiod som den tidiga undersökningsperioden här. Under en något senare period än den sena undersökningsperioden här är återfyndsgraden 71 %. (6) Sandhult har alltså en högre återfyndsgrad under den tidiga perioden än Ydborn finner i sin undersökning. Under den senare perioden har båda områdena en nästan lika hög återfyndsgrad. Vad det gäller bouppteckningsmaterialet som helhet kan vi konstatera att 1/3 av bouppteckningarna härrör från folk i åldersgruppen 51-60. I övrigt är materialet relativt jämnt fördelat över åldrarna. Medelåldern för de avlidna ligger på 54 år och medelåldern för de som fått bouppteckning upprättad efter sig ligger på 51 år. (7) Vi kan också i tabellen se att det högsta dödstalet i åldrarna 21 år eller äldre inte helt oväntat fanns i gruppen 71år och äldre. I övrigt är även de döda liksom antalet bouppteckningar relativt jämnt fördelade över åldrarna. Omkring 76 % av bouppteckningarna härrör från personer i aktiv ålder, dvs 31-70 år. Detta har en

stor betydelse när det gäller innehållet i bouppteckningarna.

Tabell 2. Dödsfall och återfunna bouppteckningar i Sandhult 1858-1860, samt bouppteckningarnas relativa fördelning över åldrarna.

Ålder	Döda antal	Bouppteckningar	Bouppteckningar: rel.	Fördelas på ålder
21-30	8	5	63	16,1 %
31-40	4	4	100	12,9 %
41-50	4	4	100	12,9 %
51-60	7	5	71	16,1 %
61-70	10	8	80	25,8 %
71-	11	5	45	16,1 %
Summa:	44	31	70	99,9 %

Källa: GLA: VHA, Bouppt. och SKA Dödeb. allt åren 1858-1860.

Tabell 2 visar en låg bouppteckningsfrekvens för de yngre och de äldre. Den högsta återfyndsfrekvensen finner vi här i åldrarna 31- 70 år, alltså de som kan anses vara i aktiv ålder. I åldrarna 31-50 år är den till och med 100 %, vilket kanske kan förklaras av att antalet döda är relativt lågt jämfört med de andra åldersgrupperna. Vad det gäller det totala antalet bouppteckningar för denna period härrör de flesta från personer i åldern 61-70 år, närmare bestämt omkring en fjärdedel. I övrigt är bouppteckningarna relativt jämnt fördelade på åldersgrupperna. Medelåldern för de avlidna ligger på 56 år och medelåldern för avlidna med bouppteckning ligger på 54 år. Det högre medeltalet för de avlidna bekräftar under båda perioderna bortfallet bland den äldre befolkningen.

Finns det någon skillnad mellan hur bouppteckningarna fördelar sig på män och kvinnor ? Detta ska vi utröna i följande avsnitt.

Bouppteckningar och kön

Tabell 3. Dödsfall och funna bouppteckningar fördelat på könen 1796-1800 och 1858-1860, samt bouppteckningarnas relativa fördelningen på könen.

Sandhult	1796 - 1800		Boupp. Frekv.	Förd.m könen	1858 - 1860		Boupp. Frekv.	Förd. m könen
	Döda	Ant.			Döda	Ant.		
Män	37	20	54 %	59 %	26	18	69 %	58 %
Kvinnor	37	14	37 %	41 %	18	13	72 %	42 %
Summa:	74	34		100 %	44	31		100 %

Källa: GLA: SKA och HKA, Dödb. 1796-1800 och 1858-1860, VHA; Bouppt. för samma år..

Här kan vi se att den totala återfyndsfrekvensen för den tidiga perioden är 46 %. Under den sena perioden är samma siffra 70 %.

I tabell 3 framgår det tydligt att bouppteckningarna främst är upprättade efter män. Fördelningen på män och kvinnor är i stort sett densamma under båda perioderna, dvs förhållandet 60-40 till männens fördel. Vi kan dock konstatera att det verkar ha blivit vanligare att upprätta bouppteckningar efter kvinnor, liksom de döda i allmänhet, i mitten av 1800-talet än under den tidigare perioden. Eftersom materialet är så pass litet är det dock svårt att dra några slutsatser i stort, utan vi får nöja oss med att konstatera detta förhållande i Sandhult.

Bouppteckningarna och social tillhörighet

Vi vet av hävd att en stor del av de som saknar bouppteckning var alldeles för fattiga för att få en sådan upptecknad efter sig. Kan man då se detta i det material som vi undersökt? Titeln, som i detta fall påvisas social tillhörighet, har tagits från i första hand bouppteckningen och sedan kompletterats med uppgifterna i dödboken. Dessa är således:

C. Bönder på egen jord eller andras, samt dessas hustrur och änkor.

D. Torpare, dessas hustrur och änkor.

E. omfattar alla övriga jordlösa, såsom inhysesfolk, undantagsfolk och arbetskarlar.

Tabell 4. Dödsfall och funna bouppteckningar i Sandhult efter social grupp 1796-1800 och 1858-1860.

Sandhult	1796-1800				1805	1858	1860			1867
grupp	Antal	Antal	Andel	Boupp.	Andel av	Antal	Antal	Andel	Boupp.	Andel av
	döda	bou.	bou.	frekvens	Befolkn.	döda	bou.	bou.	frekvens	Befolkn.
C	45	22	49	67 %	81 %	13	13	100	42 %	52 %
D	8	5	62	15 %	10 %	3	2	67	6 %	27 %
E	20	6	30	18 %	9 %	28	16	57	52 %	21 %
Total D+E	28	11	39	33%	19%	31	18	58	58%	48 %
Summa	73	33		100 %	100 %	44	31		100 %	100 %

Källor: GLA: SKA och HKA, dödböcker, VHA, bouppt, åren 1796-1800 och 1858-60. Diagram II.

Anm. Även här är den bouppteckning från 1800 som inte motsvarades av anteckning i dödboken utesluten.

För den tidiga perioden gäller att bouppteckningsfrekvensen faktiskt är högst för grupp d, men detta kan bero på det tidigare bortfallet från vintertinget 1797, då 11 döda fanns i dödboken, utan att motsvaras av bouppteckning. Av dessa 11 var 7 bönder eller bondhustrur. Framförallt gör det lilla antalet personer i urvalet siffran den statistiska signifikansen obefintlig.

Väntat var att grupperna d och e skulle ha en låg återfyndsgrad, då det bland dessa kanske ofta inte fanns någon större egendom att anteckna, vilket faktiskt också är fallet under den tidiga perioden (39%). Däremot gäller detta inte alls 60 år senare då återfyndsgraden faktiskt är så hög som 58 %, vilket i och för sig är lägre än böndernas (c) 100 %.

För att kunna se något på proportionerna mellan olika befolkningsgrupper har jag även lagt in siffror som visar en indelning av befolkningen i social grupp tillhörighet. Torparnas (d) andel av bouppteckningarna från den tidiga perioden är större än deras andel av befolkningen. Detta gäller faktiskt också grupp e för denna period. Under den andra perioden gäller detta särskilt för grupp e, som då har den största andelen av bouppteckningarna, 52 %, men bara 27 % av befolkningen .

Notera att grupp c, dvs bönderna, är faktiskt underrepresenterade i bouppteckningsmaterialet jämfört med sin andel av befolkningen under båda perioderna. Under den sena perioden kan detta förhållande kanske förklaras med att de döda i denna grupp är mycket få i jämförelse med hur stor andel av befolkningen som dessa bönder har. Många personer som i sitt aktiva liv var bönder har ju också övergått till grupp e på äldre

dar i och med att de lämnat över gården till barn eller andra.

Sammanfattningsvis kan vi alltså konstatera att alla grupperna finns representerade i materialet, om än i olika grad. Bönderna är överrepresenterade bland bouppteckningsavsnämnarna under den tidiga perioden, men de motsvarar ändå inte sin höga andel av befolkningen. Torparna är under den första perioden överrepresenterade i förhållande till andel av befolkningen, men överrepresentationen är relativt marginell. Under den sena perioden är denna grupp klart underrepresenterad i materialet i förhållande till sin andel av befolkningen. Detta kan bero på att torparna, när de blev äldre och inte kunde sköta sitt torp vanligtvis övergick till grupp e, övriga jordlösa. Det kan därför vara av intresse att slå samman grupp d och e till en och se vilket resultat vi får vad det gäller andel av bouppteckningar i förhållande till befolkningsandel. Detta har skett längst ned i tabell 4.

Under första perioden utgör grupp d och e 19 % av befolkningen, samtidigt som 33 % av bouppteckningarna härrör från dessa grupper. De är alltså överrepresenterade vad det gäller bouppteckningar i förhållande till befolkningsandelen. Böndernas (c) andel av bouppteckningarna är 67 %, medan deras andel av befolkningen är 81 %. De är alltså underrepresenterade i materialet jämfört med sin andel av befolkningen. Under den andra perioden utgör grupp d och e 48 % av befolkningen, samtidigt som de står för 58 % av bouppteckningarna. Klart är att de fortfarande är klart överrepresenterade vad det gäller bouppteckningarna i förhållande till befolkningsandel. Böndernas (c) andel av bouppteckningarna utgör 42 %. Detta innebär att de även här är underrepresenterade i förhållande till sin befolkningsandel på 52 %.

Den här genomgången av bouppteckningarna har varit avsedd att visa på vilka som fick en bouppteckning upprättad efter sig under de två perioderna. Den har visat att den största andelen av bouppteckningarna härrör från bönder, även om alla grupper finns representerade i materialet. För att få de rätta proportionerna jämfördes bouppteckningsfynden fördelat på socialgrupp med socialgruppens andel av befolkning. Vi fann här att bönderna faktiskt var underrepresenterade i förhållande till befolkningsandel, medan grupp d och e var överrepresenterade. De var dock sämre representerade i materialet som helhet, utom när det gällde grupp e under den sena perioden. Vad det gäller åldersfördelningen bland personer med bouppteckning så fann vi att bortfallet var särskilt stort bland de yngsta och de äldsta under den första perioden, medan bortfallet var störst bland de äldsta under den senare perioden. Vad det gäller fördelningen på män och kvinnor i bouppteckningsmaterialet, så överväger männen under båda perioderna. Däremot kan vi konstatera en klart större återfyndsfrekvens bland kvinnorna under den senare perioden än under den tidiga.

Källor

- 1 Ydborn, L. 1984. s. 130-131. och Gadd, C-J. 1983. s. 53-56
- 2 Nordlöf, Barbro. "Om bouppteckningar." So H 1983:1. s. 311-320
- 3 Clemensson, P./ Andersson, K. 1990. s. 178
- 4 Ydborn, L. 1984. s 130f med noter
- 5 GLA: SKA Dödbok 17996-97, VHA, Bouppt. vinterting 1797
- 6 Ydborn, L. 1984. Tab V:4 s. 133
- 7 GLA: VHA, bouppt, SKA och HKA dödböcker 1796-1800

Västgötarötter ges ut av / is published by

© Västgöta Genealogiska Förening

Redaktör / Editor

[Inger Tilstam](#)